

De Grootinquisiteur

Artikel van Albert van der Zeijden, gepubliceerd op internet op 12-6-2021

Op 11 juni 2021 woonde ik in de Grote Kerk in Alkmaar een voorstelling bij van het op Dostojevski geïnspireerde hoofdstuk over De Grootinquisiteur uit De Gebroeders Karamazov. Wonderschone a cappella zang van bekende componisten als Francis Poulenc, Wolfgang Rihm, Frank Martin en Rudolf Escher, composities die allemaal een zekere desolaatheid uitstralen, werd afgewisseld met de voordracht van het verhaal door Roeland Fernhout. Cappella Amsterdam werd gedirigeerd door Daniel Reuss, van wie ook het idee afkomstig was om de tekst van Dostojevski als uitgangspunt te nemen.

In de door Dostojevski vertelde legende keert Christus in het 16e eeuwse Sevilla terug op aarde, wekt onder andere een dode tot leven en wordt door het volk herkend als Christus. Desondanks, of juist daarom, wordt hij gearresteerd door de kardinaal/inquisiteur, die hem op de brandstapel wil zetten. Hij ontzegt Christus het recht om nog iets toe te voegen aan zijn boodschap uit het evangelie.

Voor mij was deze indrukwekkende voorstelling van Cappella Amsterdam aanleiding om mij eens te verdiepen in de Nederlandse receptiegeschiedenis van deze bijzondere legende.

Joost Galema, NRC, over De Grootinquisiteur

"Zoals ook de gekozen gezangen - nieuw en oud - een innerlijke snaar blijven raken, zeker wanneer Cappella Amsterdam zich erover ontfermt."

★★★★★

De Grootinquisiteur

met voordrachten van Roeland Fernhout

Dostojevski in de jaren 20

Wat betreft de receptiegeschiedenis van Dostojevski in Nederland is bekend dat de beroemde Russische schrijver in de jaren 20 en 30 in de mode was, als lichtend voorbeeld voor een vernieuwing van de godsdienst. Ik heb daar in het verleden al een aantal artikelen over geschreven (zie: <http://www.albertvanderzijden.nl/dostojevski.htm>). Maar hoe zat het eigenlijk met de legende van de grootinquisiteur, was die toen ook al populair en mogelijk zelfs al eens in een theatervoorstelling te horen geweest? Enig zoekwerk via Delpher in oude kranten leerde mij dat de legende al in 1929 was te horen op de radio bij de VARA, gedeclameerd door de bekende voordrachtskunstenaar en hoorspelacteur Willem van Cappellen (1889-1976). De niet minder bekende voordrachtskunstenaar Nel Oosthout (1902-1991) volgde in 1935. Oosthout was getrouwd met cellist Albert van Doorn en met hem gaf ze later ook wel voorstellingen waarin declamatie en muziek werden gecombineerd.

Voordrachtskunstenaress Nel Oosthout in de jaren 30

Christus en de grootinquisiteur van Kruijtbosch

In mijn eigen boekenkast vond ik een boekje uit 1932 waarin D.J. Kruijtbosch het verhaal over Christus en de grootinquisiteur in eigen woorden navertelde. Kruijtbosch was afgestudeerd als ingenieur, maar had via zijn in Petersburg geboren moeder en via zijn vriendschap met de latere hoogleraar Slavische talen N. Van Wijk een sterke belangstelling voor de Russische literatuur en dan met name voor Dostojevski (zie https://www.dbnl.org/tekst/jaa003195601_01/jaa003195601_01_0013.php). Volgens Kruijtbosch liet Dostojevski zien dat Christus leerde 'de mensch de stem van zijn hart te verstaan, die innerlijke stem als richtsnoer voor zijn handelen', desnoods tegen alle kerkelijke dogma's en kerkelijke instituties in.

Geselend en jammerend

Wat ik tenslotte nog vond is dat in 1973 wederom een hoorspel over Dostojevski op de Nederlandse radio te horen was, bij de NCRV ditmaal, gevolgd door een uitvoering van de in 1971 overleden avant garde componist Bernd Alois Zimmermann, *Ich wandte mich und sah an alles Unrecht, das geschah unter der Sonne*; Ekklesiastische actie voor twee sprekers, bassolo en orkest, evenzeer geïnspireerd op en met teksten uit Dostojevski's Grootinquisiteur. Deze compositie was te horen geweest op het Holland Festival. Niet iedereen was enthousiast. In de NRC van 29 april 1974 was te lezen dat Zimmermanns zwanezang 'niet tot zijn beste werken hoort'. 'In het hele werk is muzikaal nauwelijks een andere expressie aan de orde dan stampvoeten, alles even beukend, geselend en jammerend, daar wordt je gauw murw van'.

Wat een tegenstelling met de voorstelling van Cappella Amsterdam! Zelden heb ik zo'n prachtige voorstelling met ingehouden serene muziek bijgewoond! Op 20 februari 2021 werd overigens het stuk van Zimmermann nog eens uitgevoerd, ditmaal door het Radio Filharmonisch Orkest in de NTR matinee, onder leiding van Ingo Metzmacher.

Meer weten

Voor wie meer wil weten over de legende van de grootinquisiteur verwijs ik graag naar een artikel van Wil van den Bercken in het tijdschrift voor Slavische literatuur:
<http://www.slavischeliteratuur.nl/tslarchief/tsl46/46a.html>